

УДК 378.147.091.33-027.22:78

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-195-33-36

СТРАТАН-АРТИШКОВА Тетяна Борисівна –

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри музичного мистецтва та методики музичного виховання
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5507-1832>
e-mail: starart05@gmail.com

ТВОРЧО-ВИКОНАВСЬКА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В КОНТЕКСТІ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Концепція сучасної освіти висуває на перший план індивідуальне, особистісне, перехід до філософської антропології, уваги на особистості як на суб'єкті діяльності. Основне завдання освіти – гуманізація освітнього процесу, духовне становлення особистості, її гармонізація з навколишнім світом, оточуючим середовищем, із самим собою, розвиток і саморозвиток тих, хто навчає і тих, хто навчається.

Спрямованість на гуманістичні цінності – провідний орієнтир мистецької освіти. Гуманістична природа мистецтва полягає в тому, що воно залучає суб'єкта художнього діалогу у вищі форми сумісності й взаємодії, здійснює розвиток духовної культури особистості, збагачує її внутрішній світ, формує світогляд й особистісні якості, забезпечує в процесі сприйняття-інтерпретації-творення формування особистості в бік її універсальності, викликаючи потребу і здатність творити. Ці завдання має виконати творчо-виконавська підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва, спрямована на розвиток особистості фахівця, який творчо мислить і творчо діє, який здатний орієнтуватися в історико-стильових тенденціях та в закономірностях мистецтва, проникати у зміст музичних творів способом аналітичного мислення-пізнання та емоційно-образного сприйняття-інтерпретації, самовиражатись у різних видах музично-виконавської творчості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних наукових працях з педагогіки мистецтва загострюється увага на забезпеченні гуманістичного спрямування навчальної діяльності, дотриманні гуманістичних орієнтирів навчання, цілеспрямованому перетворенні здобутків світового мистецтва в особистісний естетичний досвід майбутніх учителів, проблемі розвитку здатності творчо осмислювати зміст художніх творів, під впливом яких, зазначає О. Рудницька, «безпосередні почуття переходять в естетичні,

духовні, етичні уявлення суб'єкта як ціннісний акт осягнення світу та самопізнання власної індивідуальної сутності» [9, с. 98].

Пізнання мистецьких явищ, їх інтерпретація і творення – основні проблеми розвитку мистецької освіти, оскільки зміст освіти, підкреслює Г. Падалка, реалізується не стільки у знанневій, скільки в діяльній формі [7].

Слушною є думка Л. Масол про те, що цілісність світу має опанувати цілісна людина й що «інтегральним центром особистості, котра створює ядро світогляду, є духовно-творча константа, яка постійно збагачується, опромінюється різноманітними впливами [4, с. 58]. Саме мистецтво дає змогу особистості засвоїти унікальні смисли людства і створювати свої власні, тобто духовність і творчість, як два взаємозумовлених і взаємопов'язаних феномени, характеризують особистість цілісно і об'ємно, як духовно-творчу.

Музична діяльність, зауважує О. Олексюк, стає духовною за умови, якщо досягає рівня високої моральності, естетичної досконалості, істинності та свободи творчості [5]. У такий спосіб визначається значущість творчо-виконавської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва в духовно-творчому розвитку особистості, в якій її духовний потенціал є джерелом творчої самореалізації у сприйнятті, виконанні і творенні. Тому поняття «духовно-творча особистість» у професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва є доміантним.

Аналіз наукових праць і досліджень з професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва дає змогу констатувати, що вища музично-педагогічна освіта має численні й ґрунтовні наукові здобутки в галузі професійної і фахової підготовки майбутніх фахівців. Дослідники правомірно вказують на багатогранність і широкопрофільність діяльності вчителя-музиканта. Посадження в одній особистості вчителя, вихователя, теоретика, виконавця, історика, хормейстера, концертмейстера, артиста, режисера, і просто

творчої людини є надто складним завданням.

Основу фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва становлять предмети музично-теоретичного циклу – «теоретичні науки», які спрямовані на розвиток музичної грамотності, художньої свідомості, формування у студентів логічного і творчого мислення. Набуття ґрунтовних музично-теоретичних знань здійснюється через музично-виконавську діяльність на основі художнього осмислення музичних уявлень – від елементарної музичної грамоти до музичної грамотності, інтонаційності, цілісного аналізу, розуміння музичної форми і образного змісту, самостійності музично-теоретичного і художньо-інтерпретаційного мислення.

Сенсом професійної підготовки, її якісною характеристикою є творчо-виконавська підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва, що зумовлюється теорією і практикою музичного виховання, своєрідністю музично-педагогічної діяльності й полягає у розв'язанні педагогічних завдань засобами музичного мистецтва, спрямовується на розвиток особистості, спроможної до самовираження і самореалізації, здатної до сприйняття нових знань і досвіду, організації умов, необхідних для вираження своєї суб'єктності, неповторності, унікальної сутності.

Мета статті – розкрити особливості творчо-виконавської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Творчо-виконавська підготовка є складним системно-інтеграційним утворенням і визначає якісно новий рівень професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, передбачає розвиток його професійно-особистісних якостей, емоційно-ціннісного ставлення до мистецьких цінностей, явищ педагогічної реальності, здатності до самовираження і самореалізації у професійній діяльності. Виявити творчі можливості студента, які ще є прихованими, не очікувати, коли майбутній вчитель виявиться як творча особистість у майбутній діяльності, а в умовах навчання у ВНЗ «вивільнити» його творчі здібності і можливості, виявити його унікальність і неповторність, спрямувати творчу діяльність у педагогічне русло – важливе завдання музично-педагогічної освіти.

Творчо-виконавська підготовка є складним системно-інтеграційним, процесуально-результативним утворенням, охоплює фахові дисципліни, передбачає зв'язки з дисциплінами інших циклів, визначає якісно новий рівень професійної

підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, передбачає розвиток його професійно-особистісних якостей, емоційно-ціннісного ставлення до мистецьких цінностей, явищ педагогічної реальності, здатності до самовираження і самореалізації у професійній діяльності і життєтворчості.

Виявити своєрідність творчо-виконавської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва дає змогу аналіз дефініцій «творчість» і «виконавство», виявлення їх спільних та індивідуально-неповторних ознак, що становлять її сутність і зміст.

Відомо, що професія вчителя музичного мистецтва за своєю сутністю є творчою і ґрунтується на діалектичній взаємодії творчості та художнього пізнання. Підкреслюючи особистісний і процесуальний характер творчості як показника цивілізованості, гуманності, активності, прогресу, самознаходження, саморозкриття себе як передбачуваної цінності, психологія творчості визначає творчість як діяльність, кінцевим результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей.

Високого сенсу сповнений зміст поняття «творчість» у працях відомих мислителів, зокрема, М. Бахтіна, М. Бердяєва, М. Кагана та ін. Згідно з їх концепцією антроподицеї, здатність до творчості закладена в людині, це її покликання і призначення. Творчість, наголошує М. Бердяєв у праці «Творчість та об'єктивація» притаманна самій природі особистості, саме творчістю людина виправдовує сенс свого життя [1].

Діалектичність категорії творчості передбачає зміну об'єкта та самозміну, саморозвиток суб'єкта як взаємопов'язані сторони єдиного художнього процесу. Ці принципи ґрунтовно розкриває теорія самоактуалізації А. Маслоу, за якою творчість є найвагомішою силою впливу на особистість, у процесі якої розкривається ціннісно-особистісний потенціал, здібності, талант, художня обдарованість [3].

Творчість невіддільна від свободи, лише вільний творить (М. Бердяєв). Ця теза цілком стосується й діяльності вчителя музичного мистецтва, адже справжня свобода вчителя можлива лише за умови досягнення ним авторського задуму свідомо обраної програми чи методичної концепції, розуміння їх сутності й змістовної логіки (О. Ростовський).

Результатом творчості є духовний, ціннісно-особистісний розвиток, удосконалення задатків, здібностей, обдаровань, здатності до самовираження, самоактуалізації, саморозвитку, самоствердження, художнього спілкування, тобто усе, що детермінує

подальшу творчу активність самої особистості та підвищує її значущість для себе та для інших.

Не викликає сумніву, що ці характеристики виявляються й у творчо-виконавській діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва. Про це йдеться у працях І. Кевішаса. Самовираження у творчості, зауважує автор, є одним з найбільш дієвих засобів розширення можливостей для становлення й розвитку свободи особистості [2, с. 146]. У структурі самовираження М. Ржецький виокремлює три характеристики: змістовну, емоційну і поведінкову, визначаючи емоційну як найбільш суттєву. При цьому самовираження тільки тоді стане самовираженням (САМО), якщо «дії забарвлені позитивними емоціями, якщо вони викликані бажанням, інтересом, і обов'язково супроводжуються почуттями задоволення від створеного» [8, с. 9].

Спорідненими і взаємозумовленими категоріями є творчість і суб'єктність, тобто суб'єктність педагога передбачає його творчість. Головним збудником творчості є прагнення людини реалізувати себе, виявити свої можливості (К. Роджерс); суб'єкт у своїх діях, в актах творчої самодіяльності не тільки виявляється і проявляється, а й створюється та визначається (С. Рубінштейн). З огляду на це, інтерес, прагнення, бажання студента до самовираження і самореалізації у САМО-творчості, виявлення своїх можливостей у творчо-виконавській діяльності є характерними ознаками його суб'єктності, оскільки модель художнього образу і творчого проекту (музичного твору) не просто створюється студентом (учнем), а є вираженням його сутності, активності, індивідуальності, феноменальності. Наголос на самовираженні, зазначає В. Орлов, відкриває прямий шлях до суб'єктності [6].

Таке широке розуміння творчості містить у собі всю емісію і багатовекторність конкретно-специфічних виявів творчості у різних галузях, видах і формах соціальної діяльності людини. З цієї позиції творчо-виконавська діяльність майбутнього вчителя музичного мистецтва є основою реалізації творчого потенціалу, самовираження, самоактуалізації і самореалізації особистості майбутнього вчителя у різних її видах.

Надаючи «життя» своїм індивідуальним цінностям, досягаючи свідомої мети, реалізуючи її у діяльності, майбутній фахівець утверджує себе як неповторну особистість, спроможну досягнути широких творчих узагальнень, демонструвати високий рівень культури, грамотність, глибoku ерудованість й інтелектуальність, гармонію і красу

внутрішнього світу, небайдужість до навколишнього середовища, усвідомлення його цінностей і свою причетність до створення цих цінностей, тобто цілісно й багатогранно виявляти власну суб'єктність.

Звернемось до поняття «виконавство». Науковці визначають музичне виконавство як вторинну відносно самостійну творчість, як процес співтворчості. Про це йдеться у працях відомих представників психології, музикознавства, що досліджують процес виконавської інтерпретації, музичного сприймання, художньої інтерпретації (В. Асмус, Ю. Афанасьєв, Л. Виготський, С. Гуренко, Н. Корихалова, В. Медушевський, Б. Мейлах, Я. Мільштейн, Є. Назайкінський, С. Раппопорт, П. Якобсон, Н. Яранцева та ін.).

Музичне виконавство як складний творчий процес не є первинною творчістю виконавця, а співтворчістю, що не можна сказати про творчість автора (композитора), який, зазвичай, і є виконавцем-інтерпретатором власних творів. У цьому виявляється відмінна риса творчості і виконавства. А поєднає їх єдиний творчий процес, котрий містить елементи власне творчості і елементи виконавства: у процесі власного творення – композитор виконує, виконуючи, виконавець творить.

Музичне виконавство є, безперечно, творчим процесом, а творчість передбачає створення нової продукції і не існує без виконавства. У такий спосіб творчо-виконавська підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва набуває значущості та інноваційності, оскільки ґрунтується не тільки на здатності творчо сприймати, виконувати та інтерпретувати музичні твори (інструментальні, вокальні, хорові), самовиражатися у виконавській діяльності (*співтворчості*), а й передбачає здатність майбутніх учителів до САМО-творчості, бути водночас автором і виконавцем власного твору.

У процесі творчо-виконавської діяльності реалізується особистісна креативність студента, яка, з одного боку, як суб'єктивна детермінанта творчості є її мотиваційною основою, а з іншого, як об'єктивна детермінанта творчості, розвивається й формується відповідно до особливостей та умов здійснення цієї діяльності, поступово досягаючи власної духовної вершини майбутнім учителем музичного мистецтва. Тому важливо знайти способи розкриття творчого потенціалу майбутнього вчителя, «розбудити» потребу і знайти способи реалізації цієї потреби у самовираженні. Здійснити це цілком можливо на основі пошуку музично-творчих рішень і їх

матеріалізації у «композиторстві» як ключовому виді діяльності у творчій самореалізації і самовираженні. Така спрямованість на композиторсько-виконавську діяльність змінює позицію майбутнього вчителя не тільки як виконавця (інструменталіста, вокаліста, диригента), а й посилює його роль як вчителя-творця.

У складному процесі творчо-виконавської діяльності, що ґрунтується на художньому сприйнятті-інтерпретації, проектуванні художнього образу, музичного твору – до його творчої презентації здійснюється самовираження і самоактуалізація майбутніх фахівців. Цей процес передбачає самореалізацію власних сил, здібностей, обдаровань, можливостей, розкриття всіх резервів творчої активності особистості, всього комплексу індивідуально-особистісних якостей, опрідметнення сутнісних сил у власній продукції, різноманітній соціальній діяльності, що приводить до перетворення особистості на суб'єкта власного життя і професії. Так виявляється діалектичність розвитку особистості майбутнього вчителя, оскільки віддаючи себе, свої сутнісні сили і здібності діяльності, особистість водночас здобуває їх, але вже у новій якості. Ця якість – *авторська спроможність*, яка набуває інтегративного характеру, оскільки містить внутрішні індивідуально-особистісні характеристики, здатності, якості і властивості, що виявляються у творчо-виконавській діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Творчо-виконавська діяльність як внутрішньо-структурний і водночас самостійний компонент в системі дисциплін музично-теоретичного циклу, передбачає тісний зв'язок з фаховими і суспільними дисциплінами, забезпечує підготовку творчих фахівців в умовах сучасних інноваційних змін, вдосконалює процес професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, сприяє ефективній підготовці фахівців, які є носіями національної культури і здатні виховати людину культури.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бердяев Н. А. Творчество и объективация / Н. А. Бердяев. Минск : Экономпресс, 2000. 304 с.
2. Кевішас І. Становлення музичної культури школяра / І. Кевішас. Кіровоград, 2008. 287 с.
3. Маслоу А. Самоактуалізація личности и образование / А. Маслоу [Пер. с англ.]. К. Донецк, 1994. 216 с.
4. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта : теорія і практика / Л. М. Масол. К. : Промінь, 2006. 432 с.

5. Олексюк О. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості / О. М. Олексюк, М. М. Ткач. К. : Знання України, 2004. 264 с.

6. Орлов В. Ф. Педагогічна майстерність викладача мистецьких дисциплін : навч.-метод. посіб. / В. Ф. Орлов, О. О. Фурса, О. В. Баніт. К. : Едельвейс, 2012. 272 с.

7. Падалка Г. М. Теорія і методика мистецької освіти : інноваційна проблематика [Текст] / Г. Падалка // Мистецька освіта : зміст, технології, менеджмент. Збірник наукових праць. К., 2010. Вип. 5. С. 68–83.

8. Ржецкий Н. Н. Лекции по педагогике : фундаментальные основы / Н. Н. Ржецкий. К., 2003. Ч. 3. 40 с.

9. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька : навч. посіб. / Оксана Рудницька. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2005. 358 с.

REFERENCES

1. Berdyaev, N. A. (2000). *Tvorchestvo y ob"ektyvatsyya*. [Creativity and objectification]. Mynsk.
2. Kevishas, I. (2008). *Stanovlennya muzychnoyi kultury shkolyara*. [Formation of musical culture of the schoolboy]. Kirovohrad.
3. Maslou, A. (1994). *Samoaktualyzatsyya lychnosti y obrazovanye*. [Self-actualization of personality and education]. Donetsk.
4. Masol, L. M. (2006). *Zahal'na mystets'ka osvita : teoriya i praktyka*. [General art education: theory and practice]. Promin'.
5. Oleksyuk, O. M. (2004). *Pedahohika dukhovnoho potentsialu osobystosti*. [Pedagogy of the spiritual potential of the individual]. Kyiv.
6. Orlov, V. F. (2012). *Pedahohichna maysternist' vykladacha mystets'kykh dystsyplyn: navch.-metod. Posib*. [Pedagogical skill of a teacher of art disciplines: Educ.-method.Tool]. Kyiv.
7. Padalka, H. M. (2010). *Teoriya i metodyka mystets'koyi osvity : innovatsiyina problematyka*. [Theory and methods of art education: innovative issues]. Kyiv.
8. Rzhetsky, N. N. (2003). *Lektsyy po pedahohyke : fundamental'nye osnovy*. [Lectures on Pedagogy: Fundamentals]. Kyiv.
9. Rudnyts'ka, O. P. (2005). *Pedahohika zahal'na ta mystets'ka*. [Pedagogy General and Artistic]. Ternopil'.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

СТРАТАН-АРТИШКОВА

Тетяна

Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри музичного мистецтва та методики музичного виховання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: творчо-виконавська підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

STRATAN-ARTYSHKOVA

Tetyana

Borysivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Music Art and Methods of Music Education of the Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: creative and performing training of future music teachers.

Стаття надійшла до редакції 06.04.2021 р.